

„Візове питання“ в українсько-польських відносинах

Сергій Стоєцький,
виконуючий обов'язки ученого секретаря
Інституту європейських досліджень
НАН України

Вступ Республіки Польща до Європейського Союзу 1 травня 2004 року відкрив новий етап у відносинах між нашими країнами, що характеризується появою нових можливостей, а також і викликів для двостороннього співробітництва. Вплив розширення ЄС на відносини України з центральноєвропейськими сусідами, зокрема на українсько-польські відносини, є багатовимірним. Очевидно, що наслідки розширення ЄС безпосередньо відчутні на прикладі проблеми збереження „відкритого” характеру спільного кордону, що встановився після падіння комунізму. Власне, питання введення візового режиму країнами – кандидатами на вступ до ЄС перетворилось на найбільш резонансне при розгляді наслідків для України розширення ЄС на схід.

Стаття присвячена **актуальному науковому завданню** – вивченню політичних аспектів візової політики Республіки Польща щодо України на сучасному етапі, тобто в умовах розширення ЄС. **Наукова новизна** її визначається постановкою актуального наукового завдання, а також отриманими науковими результатами, які відображають внесок автора до вирішення поставленої проблеми.

Різні аспекти проблематики вивчення умов поїздок громадян у відносинах між Україною та ЄС і його країнами – членами та кандидатами на вступ, одним з яких донедавна була і Польща, висвітлюється у багатьох працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Тематично ці праці стосуються аналізу сучасних українсько-польських відносин, відносин між Україною і ЄС та між Польщею і ЄС в контексті розширення Євросоюзу. З числа їх відзначимо роботи вітчизняних авторів В. Кафарського, Є. Кіш, В. Посельського, Р. Павленка, С. Павленка, І. Солоненко, Л. Чекаленко [1], польських експертів Я. Боратинського, Г. Громадзького, Т. А. Ольшанського [2], а також низку спільних досліджень українських і польських експертів за участі та у співпраці з експертами з інших країн [3].

Сергій Стоєцький

На жаль, перелічені праці не містять поглибленого комплексного аналізу візової політики Польщі щодо України в умовах розширення ЄС. У них лише фрагментарно визначаються її основні риси, характер, а залишаються практично не висвітленими відповідні політичні та соціально-економічні детермінанти, бракує поглиблених оцінок перспектив розвитку цієї політики після приєднання Польщі до Шенгенської угоди. Пропонована розвідка, не претендуючи на вичерпність, має на меті спробувати дати відповідь на питання, які дотепер належно не висвітлювалися.

Підписання Україною та Польщею 1996 року угоди про умови поїздок громадян, за якою встановлювався безвізовий режим, посприяло інтенсифікації взаємних контактів. Особливого значення безвізовий режим набув для українських громадян, які активно шукали за кордоном кращих можливостей для заробітку, розвитку ділової ініціативи чи задоволення культурних потреб. До речі, українці значно частіше їздили до Польщі, ніж поляки до України.

Уряд правих сил на чолі з прем'єр-міністром Є. Бузеком, за часів якого Польща розпочала переговорний процес про вступ до Євросоюзу, поставив за мету зробити „все можливе, щоб наші східні та південні кордони не стали цивілізаційними, економічними чи військовими бар'єрами, а були відкритими для співпраці” [4]. Водночас офіційна Варшава підкреслювала необхідність адаптації польської візової політики до системи ЄС через реалізацію положень статті 100 Договору Європейських Співтовариств та Розпорядження Ради Європейських Співтовариств №2317 від 25 вересня 1995 року, а після набуття чинності Амстердамського Договору – також його статті 73. Зазначалось, що після ратифікації Амстердамського Договору всіма країнами – членами Союзу, кандидати до ЄС будуть зобов'язані прийняти в повному обсязі регуляції Шенгена [5].

Відповідно до Національної програми підготовки до членства в Європейському Союзі, затвердженої урядом РП 1998 року, а також враховуючи положення Амстердамського Договору і Розпорядження Ради ЄС №574/99, яким було визначено перелік третіх країн, громадяни яких зобов'язані мати візи для перетину зовнішніх кордонів ЄС, Польща мала денонсувати договір з СРСР від 13 грудня 1979 року про взаємні безвізові поїздки та договір про безвізовий рух з Україною від 25 червня 1996 року [6].

На той час Польща мала безвізовий режим з п'ятнадцятьма країнами, що опинились у „чорному списку” ЄС. Відповідний графік, вміщений у національній програмі підготовки до членства, передбачав введення візового режиму з цими країнами до 2002 року. Зокрема, 2000 року – з пострадянськими країнами Середньої Азії та Північного Кавказу, а також з Македонією, Монголією та Кубою, 2001 року – з Росією, Білоруссю та Молдовою, 2002 року – з Румунією і Болгарією [7].

Характерно, що в цьому графіку Україна була винятком. Впродовж 2000 року не раз наголошувалося, що запровадження візового режиму з

Україною відбудеться одночасно із вступом Польщі до ЄС [8], при тому, що граничною датою готовності Польщі до вступу уряд РП визначив 1 січня 2003 року [9].

На практиці Польщі вдалося дотриматися цього графіка лише частково: з Азербайджаном, Грузією, Таджикистаном, Туркменистаном, Киргизією візовий режим було запроваджено згідно з початковим графіком (2000 рік), а також з Молдовою (11 січня 2001 року). Можна вважати, що до попереднього графіка вписалися і випадки з Казахстаном (12 січня 2001 року) та Монголією (5 травня 2001 року). Що стосується Македонії і Куби, то візи було запроваджено 2002 року [10]. Неодноразово переносилися терміни введення візового режиму для громадян України, Росії та Білорусі.

2001 року з'явилися повідомлення про введення віз для України за рік до вступу, принаймні про це заявив на початку червня 2001 року Генконсул РП у Львові К. Савицький [11].

З приходом до влади восени 2001 року лівих сил Польща розпочала переводити „візове питання” в практичну площину. Уряд Л. Міллера визначив своєю головною зовнішньополітичною метою на 2002 рік завершення переговорів про членство в ЄС з тим, щоб 2004 року Польща могла стати членом Євросоюзу. Відповідно ставилось завдання „якнайшвидше” закінчити переговори в розділі „Юстиція та внутрішні справи”, в рамках якого Польща мала взяти на себе зобов'язання запровадити візовий режим для громадян третіх країн [12].

В лютому 2002 року уряд Л. Міллера вирішив запровадити візовий режим для громадян Росії, Білорусі та України з 1 липня 2003 року. Це був, за словами Ж.-К. Філорі, речника комісара ЄС з питань розширення Г. Ферхойгена, „останній термін”, на який Євросоюз міг погодитися [13]. Польщі довелося назвати цю дату, оскільки від подання графіка запровадження візового режиму прямо залежало закриття переговорів з ЄС в розділі „Юстиція і внутрішні справи”. Проте польській стороні вдалося згодом, у червні 2003 року, відтермінувати виконання своїх зобов'язань до 1 жовтня 2003 року.

Постійне відтермінування Польщею запровадження візового режиму із східними сусідами було зумовлене цілою низкою важливих чинників, які обумовлювали небажаність цього кроку. Однак польська сторона не мала іншого виходу, як погодитися з вимогами ЄС.

По-перше, мережа консульських установ РП в Україні, Білорусі та Росії довго не була готова працювати в нових умовах за мільйонних обсягів щорічних перетинів кордону громадянами сусідніх країн. Так, 2000 року консульська мережа видала в усьому світі 185 тисяч віз, тоді як до Польщі в'їхало 6,1 мільйона українців, 5,9 мільйона білорусів, 2,75 мільйона громадян Росії [14]. У травні 2003 року Верховна контрольна палата РП негативно оцінила стан готовності до введення віз, хоча Єврокомісія, згідно з неофіційними даними, навпаки, вважала, що Польща добре

Сергій Стоєцький

підготовлена до запровадження віз з 1 липня. Інспектори ВКП зробили застереження, що запровадження віз матиме наслідком величезні черги перед консульствами [15]. Зокрема, в Україні ще не були готовими до відкриття нові консульства в Одесі та Луцьку [16].

Як показав розвиток ситуації після початку процесу видачі віз, неготовність консульської мережі давалася взнаки ще досить довго. Так, коментуючи видачу 10 серпня 2004 року в Генконсульстві РП у Львові мільйонної візи, Я. Сколімовський, директор Департаменту консульських справ і Полонії МЗС РП, визнав, що ця кількість „дещо заскочила” польську сторону, яка очікувала на цей період надходження 700 – 800 тисяч звернень про видачу віз [17]. Тому й не дивно, що першим безпосередньо відчутним наслідком впровадження віз для громадян України стало негативне враження від перебування у величезних чергах, особливо у Львові і Києві, до того ж загальну оцінку ситуації погіршувала ще й шахрайська діяльність кримінальних кіл із „сприяння в швидкому отриманні віз” [18].

По-друге, Польща затягувала із впровадженням віз через велике значення свободи транскордонного руху осіб для економіки РП і соціальної стабільності, особливо у східній частині країни. Питання, чи запровадження віз для росіян, українців і білорусів означає великі клопоти для польської економіки, набуло значної актуальності, оскільки йшлося про вагому роль громадян країн – східних сусідів у розвитку торговельного співробітництва та на ринку праці.

Хоча справжній бум у прикордонній торгівлі припав на середину 1990-х років, коли її обсяги дозволяли Польщі навіть врівноважувати зовнішньоторговельний дефіцит [19], і на початок століття вони залишалися досить значними. Так, 2000 року громадяни країн – східних сусідів зробили в Польщі закупівель на суму 2,2 мільярди злотих, 2001 року – на суму близько 2,8 мільярда злотих [20]. Зокрема, згідно з підрахунками Комітету з питань репатріації та іноземців РП 2002 року українці зробили в Польщі закупівель на 200 мільйонів євро [21]. Обсяги так званої нереєстрованої торгівлі зі східними сусідами становлять, за деякими джерелами, в середньому близько 700 мільйонів доларів США, зокрема, частка польсько-української нереєстрованої торгівлі становить 300 – 350 мільйонів доларів при в середньому 5 – 6 мільйонах перетинів кордону на рік [22]. Не секрет, що за рахунок прикордонної торгівлі живуть тисячі польських родин у східних воєводствах країни.

Важливу роль громадяни країн Східної Європи відіграють на польському ринку праці. Багато польських експертів вказували на позитивний ефект, що його дає іноземна робоча сила. Існує багато професій, в яких домінують громадяни країн Східної Європи, причому часто іноземна робоча сила не створює конкуренції для місцевих працівників, оскільки для останніх неприйнятні у певних випадках умови та оплата праці. Прогнозоване зменшення кількості трудових мігрантів зі Сходу Європи внаслідок

введення візового режиму деякі польські експерти прямо пов'язували з ризиком банкрутства багатьох підприємств, зокрема, в будівельній галузі [23].

На жаль, дуже важко сказати, скільки українців працює у Польщі і легально, і нелегально. За даними МЗС України, в Польщі працює 300 тисяч наших громадян [24]. Відомо, що українці є найбільшою групою, яка працює у Польщі легально, домінуючи при цьому в таких секторах економіки, як торгівля, ремонтні роботи, освіта, обробна промисловість [25]. Натомість твердження про те, ніби українці посідають відчутне місце і в нелегальній трудовій міграції до Польщі [26] не одержало належного вираження у хоча б приблизних цифрах. Відомо, що 2001 року з Польщі було вислано 1701 українського громадянина, з них 18 % за нелегальне працевлаштування [27]. Але обґрунтованою щодо загальної кількості нелегальних мігрантів вважається оцінка польського експерта М. Грабовського, який називає цифру близько 150 тисяч чоловік [28].

По-третє, наскільки відомо, Росія, Україна і Білорусь просили польську сторону максимально відтермінувати запровадження віз [29].

Врешті, тривалий час деяким сторонам не вдавалося дійти згоди у візовому питанні. Так, Польща і Росія підписали угоду про режим поїздок громадян лише 18 вересня 2003 року, тобто всього за 12 днів до запровадження Польщею візового режиму. Уряд Л. Міллера запевняв, що введення візового режиму для громадян Білорусі, Росії та України „відбудеться у спосіб, якнайменш обтяжливий для взаємних контактів” [30]. Показово, що найсприятливішого режиму взаємних поїздок громадян Польщі вдалося досягнути у відносинах з Україною. Після тривалих переговорів та узгоджень 13 лютого 2003 року президенти Л. Кучма і А. Квасневський повідомили про досягнення сторонами згоди щодо запровадження візового режиму на принципі асиметричності: Польща заявила, що візи для українських громадян будуть безплатними, натомість Україна вирішила не вводити візовий режим для польських громадян [31]. Після узгодження всіх деталей відповідна міжурядова угода була підписана 30 липня 2003 року [32].

Асиметрична модель умов поїздок громадян стала вагомим політичним здобутком для обох сторін. Польщі не вдалося переконати Росію і Білорусь наслідувати український приклад. Тому основою режиму взаємних поїздок громадян з цими країнами стала необхідність отримання віз, а їх вартість була встановлена на засадах взаємності, хоча сторони погодились і на застосування багаторазових та безплатних віз, а також винятків для певних категорій [33].

Для України, з якою на той час вже запровадила платні візи низка країн Центрально-Східної Європи – кандидатів на членство в ЄС (Чехія, Словаччина, Болгарія), асиметрична модель стала важливим прикладом можливості досягнення взаємоприйнятної за даних обставин рішення. Надалі Україні вдалося домовитися про застосування асиметричної моделі

Сергій Стоєцький

також у відносинах з Угорщиною і Литвою.

Два інші важливі питання, пов'язані з проблемою встановлення сприятливого режиму для взаємних поїздок громадян, стосуються можливостей політичного впливу польської сторони в діалозі України з ЄС щодо лібералізації візового режиму, а також наслідків приєднання Польщі в близькому майбутньому до Шенгенської угоди.

Відомо, що польські неогоціатори під час переговорів про вступ РП до ЄС повідомляли про наміри Польщі вести із Союзом діалог щодо встановлення спеціального режиму для так званого малого транскордонного руху з Україною. Йшлося про можливість безвізового перетину кордону для громадян України за умови перебування в радіусі кількох десятків кілометрів від кордону. Однак на початку 2002 року, коли Польща вже виходила на завершення переговорів у розділі „Юстиція та внутрішні справи”, польська сторона вже не підтримувала цю ідею з огляду на особливу вразливість євроспільноти у справі захисту зовнішніх кордонів [34].

Згодом, в середині 2004 року, промайнула інформація, що польський уряд працює над отриманням згоди ЄС у справі лібералізації малого транскордонного руху [35]. Підставою для цього стала, певно, пропозиція Європейської Комісії від 1 вересня 2003 року органам ЄС про спрощення прикордонного руху з Росією, Україною, Білоруссю і Молдовою через введення нового типу віз для громадян цих країн. Малось на увазі застосування безплатних віз терміном дії від 1 до 5 років, які б дозволяли подорож вглиб території країни – члена ЄС на відстань до 50 кілометрів, тривалістю до 7 днів та без права працевлаштування [36].

МЗС України розцінило тоді пропозиції ЄК як, по-суті, перший крок ЄС до реалізації ідеї спрощення візового режиму з третіми країнами, очікуючи наступного затвердження ініціативи відповідними структурами ЄС [37]. Проте, на жаль, у випадку з Україною ЄС висловив готовність піти назустріч в питанні спрощення візового режиму лише після „помаранчевої революції”, при тому, що з Росією відповідні переговори вже давно розпочалися й попередньо мали результатом підписання угод про спрощення візового режиму з окремими країнами – членами, а саме Німеччиною, Францією, Італією [38].

За таких обставин успішність реалізації чергового наміру Польщі – запропонувати країнам ЄС встановити у відносинах з Україною режим поїздок громадян за прикладом асиметричної польсько-української моделі, про що заявив після зустрічі з українським колегою Б. Тарасюком у лютому 2005 року глава МЗС РП А. Ротфельд, – оцінюється польською стороною не надто оптимістично [39]. Тому Польща наразі прагне здійснювати подальшу модифікацію вже існуючої на двосторонньому рівні спрощеної моделі. Зокрема, від 15 листопада 2004 року польські консульства в Україні, Росії та Білорусі стали застосовувати рекомендацію МЗС РП про видачу багаторазових віз тривалішого терміну дії, а саме: до

одного року для громадян Росії та Білорусі та до п'яти років для громадян України [40].

За даними головного командування прикордонної служби РП, за період січень – травень 2004 року, порівняно з аналогічним періодом 2003 року, кількість приїжджих до Польщі з України зменшилась на 16,2 % (з Росії – на 6,6 %, з Білорусі – на 14 %) [41]. Не викликає сумніву, що зниження кількості приїжджих до Польщі з країн Східної Європи прямо пов'язане із запровадженням візового режиму.

Ці дані логічно порівняти з показниками кількості перетинів українсько-словацького кордону, оскільки саме цей приклад є найбільш репрезентативним з огляду на порівнянну тривалість дії візового режиму у двосторонніх відносинах. Якщо 1998 року словацькі прикордонники зареєстрували понад 1,7 мільйона перетинів кордонів, то 2001 року, після запровадження в червні 2000 року платних віз для українських громадян [42], ця цифра зменшилась майже вшестеро [43].

Водночас постає питання, яким чином на умови поїздок громадян вплине бажання Польщі приєднатися до Шенгенської угоди?

Як відомо, Польща дотепер видавала так звані національні візи, які не дають права на в'їзд до будь-якої іншої країни ЄС. Однак з приєднанням до Шенгена будуть застосовуватися принципи Шенгенської системи, згідно з якими в'їзд через один Шенгенський зовнішній кордон означає доступ до всієї території. Відтак, візи, видані будь-якою країною-учасницею, визнаватимуться як право на перебування на всій території з метою, для якої була видана віза. Перебуваючи на загальній території, особа має право пересуватися по ній впродовж встановленого строку без подальшого контролю на внутрішніх кордонах країн-учасниць Шенгена [44].

Після повної імплементації Шенгенських принципів національна віза змінить свою функцію. Згідно з Шенгенською угодою, вона видаватиметься лише для довгострокового перебування (понад три місяці) тільки на території країни, яка видала візу. При цьому, перебування на території інших країн Шенгена допускається лише на період транзитної подорожі через ці країни (не більше п'яти днів) [45].

У відповідь на пропозицію Польщі ЄС погодився розпочати 2006 року огляд адаптації нових країн Союзу до членства в зоні Шенгена. Згідно з повідомленням міністра внутрішніх справ і адміністрації РП Р. Каліша, який 25 жовтня 2004 року взяв участь у зустрічі міністрів внутрішніх справ країн ЄС у Люксембурзі, ЄС оцінюватиме одночасно всіх кандидатів. Польський міністр вважає, що 2007 року його країна вже має належати до Шенгенської зони. Принаймні, міністри вирішили, що 2007 року можуть бути скасовані контрольні процедури на кордоні РП з іншими членами ЄС [46].

Приєднання Польщі до Шенгенської угоди може спричинити обмеження свободи в'їзду і перебування громадян України на території РП [47]. Очевидно, Польщі доведеться ввести для них платні візи (та підвищити

Сергій Стоєцький

ціну віз для росіян і білорусів). Тоді, за деякими твердженнями, негативні політичні й економічні наслідки стануть дуже відчутними [48].

Ми погоджуємося з думкою, висловленою в доповіді міжнародного колективу експертів з питань відносин між Україною та ЄС [49], що можливість безвізових подорожей між Україною та ЄС має бути стратегічною метою у їх відносинах [50], як і з тим, що запроваджена українсько-польська асиметрична модель у „візовому питанні” має стати взірцевим вирішенням у відносинах усіх країн ЄС з Україною на період до досягнення цієї мети [51].

Існує низка можливостей зменшення негативних наслідків приєднання нових країн – членів ЄС до Шенгенської зони для їх відносин з Україною. Зокрема, ці країни могли б скерувати свої зусилля на модернізацію та поліпшення консульських послуг для громадян України, на розвиток і модернізацію пунктів перетину кордону, а також зробити наголос на видачі довготермінових національних і багаторазових Шенгенських віз, дозволів на проживання, запровадити практику видачі багаторазових одноденних віз, надати ширшу можливість отримання віз безпосередньо на кордоні, зробити візи доступними за ціною для широких верств населення, а найкраще – безплатними [52]. Як було показано вище, Польща активно прагне до надання кордону з Україною „дружнього” характеру в умовах розширення ЄС та підтримує низку відповідних ініціатив.

Проте очевидно, що, по-перше, загальне розв’язання проблеми негативних наслідків розширення ЄС для свободи руху людей між Україною та країнами ЄС залежить від ефективності діалогу на рівні Україна – ЄС, а, по-друге, головних зусиль для вилучення України з візового „чорного списку” ЄС має докласти вона сама. Складна демографічна ситуація у країнах Західної і Центральної Європи, що характеризується швидким старінням європейських суспільств та зниженням народжуваності нижче рівня простого заміщення поколінь, та наслідки, які ця ситуація має для ринку праці, пенсійних систем та систем охорони здоров’я в країнах ЄС, чітко демонструють, що Європі необхідні іммігранти [53]. Водночас це створює об’єктивні передумови для лібералізації руху людей між ЄС та Україною.

Підсумовуючи, наведемо основні **висновки** цієї розвідки:

1. Вперше у вітчизняній політичній науці у форматі наукової статті робиться спроба комплексного аналізу візової політики Республіки Польща щодо України в умовах розширення Європейського Союзу, визначаються її основні риси, характер, політичні та соціально-економічні детермінанти, а також перспективи.

2. Встановлено, що позиція Польщі в питанні запровадження візового режиму для громадян країн – східних сусідів РП полягає у прагненні поєднати виконання вимог приєднання до ЄС із прагненням зберегти добросусідські відносини з відповідними країнами, особливо з Україною як своїм стратегічним партнером, що виявилось завданням досить складним

з огляду на його принципово суперечливий характер.

3. Доведено, що Польща доклала необхідних зусиль для досягнення з Україною такої угоди про умови поїздок громадян, яка є максимально можливою і сприятливою для збереження високого рівня взаємних контактів в умовах приєднання РП до ЄС, що підтверджує прагнення розвивати двосторонні відносини на засадах стратегічного партнерства і є прикладом для наслідування іншими країнами – кандидатами та членами ЄС в процесі їх переговорів з Україною про умови поїздок громадян.

4. Показано значення свободи транскордонного руху осіб у відносинах Польщі з Україною для її економіки та соціальної стабільності як вагомих детермінуючих чинників візової політики офіційної Варшави.

5. Прогнозується погіршення умов поїздок громадян після приєднання Польщі до Шенгенської зони, наводяться рекомендації з використання низки можливостей для зменшення негативних наслідків такого кроку, наголошується на першочерговій значущості ефективного діалогу між Україною та ЄС у „візовому питанні”.

Література:

1. **Кафарський В.** Україна – ЄС: нові перспективи націотворення // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3 (12). – С. 3 – 15; **Кіш Є.** Кордони та їх значення за умов євроінтеграційних процесів // Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – Вип. 24. – 2003. – С. 148 – 157; **Павленко Р.** Деякі перспективи для транскордонної співпраці по нових кордонах ЄС // Процеси євроінтеграції в Україні та Польщі: точка зору громадських організацій. – Київ: Центр політ. та інформ. технологій „Демократія і розвиток”, жовтень 2003 р. – С. 55 – 59; **Павленко С.** Відносини України та Польщі в контексті процесів європейської інтеграції // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє : Зб. наук. пр. Ч. 2 / За загальною редакцією Т. І. Зарецької. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2002. – С. 30 – 39; **Посельський В.** Суперечності і перспективи європейського поступу України // Аналітичний щоквартальник. – Вип. № 1. – 2003. – С. 79 – 86; **Солоненко І.** Відносини між Україною та Польщею як елемент євроінтеграційної політики обох держав // Процеси євроінтеграції в Україні та Польщі: точка зору громадських організацій. – Київ: Центр політ. та інформ. технологій „Демократія і розвиток”, жовтень 2003 р. – С. 48 – 54; **Чекаленко Л.** Україна – Польща: нові тенденції взаємин // Історіографічні дослідження в Україні / Голова редколегії В. А. Смолій; відп. ред. Ю. А. Пінчук. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2003. – Вип. 13. У 2 ч.: Україна – Польща: історія і сучасність: Збірник наукових праць і спогадів пам’яті П. М. Калениченка (1923 – 1983). – Ч. 2. – С. 51 – 59.

2. **Boratynski J., Gromadzki G.** Uchylone drzwi: wschodnia granica roz-

szerzonej Unii Europejskiej / Raporty z serii „O przyszłości Europy.” – №2. – Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, marzec 2001. – 16 s.; **Olszanski T. A.** Przyszłość stosunków Polsko – Ukrainskich. Między Lwowem a Donieckiem (uwagi polemiczne) // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє: Зб. наук. пр. Ч. 2 / За загальною редакцією Т. І. Зарецької. – К.: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2002. – С. 53 – 58.

3. Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами / Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень „ЄвроРегіо Україна”. – К.: „К.І.С.”, 2004. – 360 с.; *Wiecej niz sasiedztwo: Rozszerzona Unia Europejska i Ukraina – nowe relacje. Raport koncowy.* – Warszawa – Kijow: Fundacja im. Stefana Batorego, Międzynarodowa Fundacja „Odrodzenie”, 2004. – 119 s.; *Monitoring polskiej polityki wizowej – raport.* – Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, czerwiec 2004. – 185 s.

4. **Геремек Б.** Основні напрямки зовнішньої політики Польщі // Політична думка. – 1998. – № 1. – С. 68.

5. *Expose Pana Ministra Bronislawa Geremka, wygloszone w Sejmie w dniu 8 kwietnia 1999 r.* // <http://www.msz.gov.pl> – S. 13.

6. **Раковски П., Рыбицки Р.** Восточная граница Польши после присоединения к Европейскому Сообществу // Економічний часопис. – 2000. – № 6. – С. 24 - 25.

7. **Bielecki J.** Koniec swobodnych podrozy // Rzeczpospolita. – 2000. – 11.05. – S. A7.

8. Ibid.

9. *Expose Ministra Spraw Zagranicznych Bronislawa Geremka* // Gazeta Wyborcza. – 2000. – 10.05. – S. 8.

10. **Lentowicz Z., Koscinski P.** Milion wiz dla gosci ze Wschodu // Rzeczpospolita. – 2003. – 3.06. – S. A6.

11. Див. : Дзеркало тижня. – 2001. – 2.06. – С. 3.

12. *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych RP Wlodzimierza Cimoszewicza o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej (przedstawiona na Posiedzeniu Sejmu w dniu 14 marca 2002 roku)* // <http://www.msz.gov.pl/index.php?page=1100607090> – S. 3.

13. **Bielecki J.** Pod specjalnym nadzorem // Rzeczpospolita. – 2002. – 14.02. – S. A3.

14. **Pawlicki J.** Wschodnie wizy // Gazeta Wyborcza. – 2002. – 6.02. – S. 11.

15. *Komisja Europejska chwali Polske* // Rzeczpospolita. – 2003. – 14.05. – S. A1.

16. **Koscinski P.** Bez wielkiego pospiechu // Rzeczpospolita. – 2003. – 5.06. – S. A6.

17. **Zychowicz P.** Milionowa wiza // Rzeczpospolita. – 2004. – 11.08. – S. A5.

18. Див.: Monitoring polskiej polityki wizowej...; Wiza w ciągu 24 godzin // Dziennik Kijowski. – listopad 2003. – № 21. – S. 3; **Golybard E.** Kompromitujacy biznes przed Konsulatem RP w Kijowie // Dziennik Kijowski. – Grudzien 2003. – №23. – S. 1, 3; **Соколова М.** Консульські „стахановці”. Польща закликає не панікувати // День. – 2003. – 17.12. – С. 3.
19. Bazary padly pierwsze. Rozmowa z Bohdanem Wyznikiewiczem i Marcinem Peterlikiem z Instytutu Badan nad Gospodarka Rynkowa // Gazeta Wyborcza. – 2002. – 5.03. – S. 15.
20. Ibid.
21. **Гельманчук О.** Початок візового експерименту // Дзеркало тижня. – 2003. – 4.10. – С. 6.
22. **Bielecki J.** Wiekoszosc „mrowek” nie wroci // Rzeczpospolita. – 2003. – 26.09. – S. B3.
23. Bazary padly pierwsze. Rozmowa z Bohdanem Wyznikiewiczem i Marcinem Peterlikiem... – S. 16.
24. Розширення Європейського Союзу... – С. 47.
25. Там само.
26. Там само, с. 48.
27. Там само, с. 48 - 49.
28. Там само, с. 48.
29. **Wojciechowski M.** Polska wprowadzi od 1 lipca 2003 r. wize dla Rosjan, Bialorusinow i Ukraincow // Gazeta Wyborcza. – 2002. – 21.02. – S. 12.
30. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych RP Wlodzimierza Cimoszewicza ..., S. 3.
31. Розширення Європейського Союзу ..., С. 270 - 271.
32. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про умови поїздок громадян (Набула чинності 09.10.03 р.) // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/print/1308.htm> – 4 с.; Umowa miedzy Rzadem Rzeczypospolitej Polskiej a Gabinetem Ministrow Ukrainy o zasadach ruchu osobowego. (Zalacznik do uchwały nr 186/200 Rady Ministrow z dnia 23 lipca 2003 r.) // [http://www.msz.gov.pl/Zasady_regulujace_ruch_osobowy_z_FR_Bialorusia_i_Ukraina](http://www.msz.gov.pl/Zasady_regulujace_ruch_osobowy_z_FR_Bialorusia_i_Ukraina.html). – 7 s.
33. Do Rosji z wiza i na zaproszenie // Rzeczpospolita. – 2003. – 19.09. – S. A6.
34. **Pawlicki J.** Wize nie wystarcza // Gazeta Wyborcza. – 2002. – 21.02. – S. 12.
35. **Grudzien M.** Bez kataklizmow // Tygodnik Powszechny. – 2004. – 22.08. – S. 3.
36. UE chce ulatwic przekraczanie granicy // Rzeczpospolita. – 2003. – 2.09. – S. A8.
37. До ЄС можна буде їздити за безкоштовною візою // День. – 2003. – 10.09. – С. 3.
38. **Солодкий С.** „Візовий процес”. ЄС вирішує, як полегшити в'їзд українцям // День. – 2005. – 19.04. – С. 3.

Сергій Стоєцький

39. Польша нам допоможе ? // Дзеркало тижня. – 2005. – 19.02. – С. 1.
40. Polska bardziej gościnna // Rzeczpospolita. – 2004. – 22.11. – S. A4.
41. Monitoring polskiej polityki wizowej ..., S. 81.
42. Одноразова віза з правом перебування впродовж 30 днів коштувала 24 долл. США. – Див.: Розширення Європейського Союзу..., С. 52.
43. Розширення Європейського Союзу..., С. 57.
44. Там само, с. 305.
45. **Boratynski J., Gromadzki G.** – Op. cit. – S. 10 – 11. Наприклад, в українсько-угорській угоді про умови поїздок громадян від 9.10.2003 р. зазначається, що візи на багаторазовий в'їзд на територію Угорщини, дійсні до 5 років, після приєднання Угорщини до Шенгенської угоди використовуватимуться як національні візи, які дають право в'їзду виключно на територію Угорської Республіки, там перебувати та виїжджати (див.: Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про умови поїздок громадян (набула чинності 16.12.03 р.) // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/print/1299.htm> – п. 5 ст. 10). Подібно звучить і відповідний розділ (ст. 10) українсько-польської угоди про умови поїздок громадян, в якому йдеться про видачу певним категоріям громадян України довгострокових віз (до 5 років) з правом на необмежену кількість в'їздів на територію РП, хоча в цій угоді, на відміну від українсько-угорської, не наголошується на тому, що таким видом віз регулюватимуться умови перебування українських громадян на території РП після приєднання Польщі до Шенгена, як і те, що ці візи стосуватимуться умов перебування тільки на території РП.
46. **Slojewska A.** Albo kciuk, albo wizy // Rzeczpospolita. 2004. – 26.10. – S. A8.
47. Monitoring polskiej polityki wizowej..., S. 22.
48. **Grudzien M.** – Op. cit.
49. Więcej niż sąsiedztwo : Rozszerzona Unia Europejska i Ukraina – nowe relacje. Raport końcowy. – Warszawa – Kijów : Fundacja im. Stefana Batoro, Międzynarodowa Fundacja “Odrodzenie”, 2004. – 119 s.
50. Ibid. - S. 83.
51. Ibid. - S. 88.
52. Пор.: Розширення Європейського Союзу..., с. 317 - 322.
53. Там само, с. 322.